

GEMİ BİÇİMLİ SERAMİKLERİN GEÇMİŞİ VE BUGÜNÜ

Mehmet Fatih KARAGÜL

Doç.D r. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Güzel Sanatlar Fakültesi, Seramik ve Cam Bölümü

ÖZET

Suyun ulaşımında hızlı bir yol olarak kullanılmasıyla beraber, gemicilik teknolojisinin gelişerek insan hayatına kolaylık sağladığını söylemek yanlış olmaz. Tekne kullanımına dair ilk örneklerin, Mısır uygarlığında M.Ö. 4000 yıllarına tarihlendiği saptanmıştır. Deniz ya da tatlı sularda kullanılan araçların temelde uygarlık, materyal ve coğrafyaya göre farklılıklar gösterdiği bilinmektedir. Bu farklılıklar aslında kültürel bir zenginlik oluşturmuştur. Ticaret alanında yetenekli toplumların yaşam biçimini oluşturan tekne ve gemiler, kültürel zenginliklerinin yansımaları olarak zanaat ve sanat eserlerinde görülmektedir. Tarih boyunca pek çok uygarlığa ev sahipliği yapmış, üç tarafı denizlerle çevrili olan Anadolu toprakları da bu anlamda, önemli bir kültürel birikimin harmanlandığı özel bir coğrafyadır. Seramikten üretilmiş gemiler, bu araştırmada ele alınarak, geçmişten günümüze kısa bir seçki halinde örneklerle değerlendirilmeye çalışılmıştır. Konu edilen örneklerin şekillendirilmesinde, günlük ihtiyaçların, efsanelerin, dini inanışların, yazılı olmayan kültür mirasının etkileri olduğunu görebilmek mümkündür. Bu örneklerin bir kısmını, geleneksel Çanakkale seramiklerinde kendine has bir üslupta üretilmiş olduğunu ve geçmişle gelecek arasında bağ kuran örnekler olarak, çağdaş seramikçilerin tasarımlarına ilham kaynağı oluşturduğu söylenebilir.

Anahtar kelimeler: Gemi, seramik, kültür, sanat, tasarım, çağdaş

VESSEL-SHAPED CERAMICS PAST AND PRESENT

ABSTRACT

It is not wrong to say that, along with the use of water as a rapid route in transportation, marine technology has improved and facilitated human life. The first examples of the usage of vessels were found in Egyptian civilization at 4000 BC. It is known that the vehicles used in the sea or sweet waters differ basically according to civilization, material and geography. These differences actually created a cultural wealth. The boats and vessels that make up the lifestyle of talented societies in the trade are seen in craft and artworks as reflections of cultural riches. Anatolian lands, which have been home to many civilizations throughout history and surrounded by the sea on three sides, are a special geography blended with an important cultural accumulation in this sense. The vessels produced from ceramics were studied in this research and tried to be evaluated with examples from past to present as a short election. It is possible to see that in the shaping of the mentioned subjects, daily necessities, legends, religious beliefs, effects of non-written cultural heritage. We can say that some of these examples were produced in a unique style by the traditional Çanakkale ceramics. And it is inspired the designs of contemporary ceramists as examples that and links between the past and the future.

Key words: *Vessel, ceramic, culture, art, design, contemporary*

GİRİŞ

Denizciliğin tarih sahnesindeki gelişim sürecine paralel olarak, gemi tasarımlarının gelişmesini arkeolojik örneklerden günümüze dek farklı teknik ve malzemelerden üretilen seramiklerde izleyebilmekteyiz. İlk tekne modellerinin antik Mısır'daki keşfinden, Mezopotamya ticaret yolu ile Anadolu'ya ulaşması coğrafi olarak yakın mesafelerin etkileşimi olarak değerlendirilebilse de denizle iç içe olan Anadolu kıyıları, Ege ve Akdeniz adaları arası deniz ticaretinin gelişmesini bir tasarım ve mühendislik belgeseli izlercesine, yörelerin kendilerine has ürettikleri seramik örneklerde görebilmekteyiz.

Ele alınan örnekler Anadolu ve ilişkili olduğu uygarlıklarla sınırlandırılmıştır. Uzakdoğu sanatında görülebilen tekne ve gemi biçimli seramikler konuyla bağlantılı ayrı bir grubu oluşturmaktadır. Özellikle Japon sanatına ait Kofun dönemi (M.S. 250-592) örnekleri kendine has bir üsluptadır. Ayrıca, Çin porselen örnekleri ve Kolomb öncesi Güney Amerika sanatında görülebilen örnekler ayrı bir çalışma konusu olabileceği için kapsam dışında tutulmuştur.

Üç boyutlu plastik eserlerin tasarımında esin kaynağı olarak yerel değerlerin kullanımına yönelik, Anadolu toprakları eşsiz fırsatlar sunmaktadır. Arkeolojik eserlerin dışında, yerel el sanatı olarak değerlendirilebilecek Çanakkale seramikleri arasında yer alan gemi biçimli seramikler bu alanda önemli bir yere ve zenginliğe sahiptir. Anadolu'daki

Çanakkale çağdaşı benzer üretim yapmış olan merkezlerde, bu denli zenginlikte örnekler görülmemektedir.

Varlığı saptanabilen örneklerin zenginliği, çağdaş tasarımcı ve seramikçiler için önemli esin kaynakları olarak da değerlendirilebilir. Bu öneri bir kısım çağdaş sanatçıların yapıtlarında kendilerine has geliştirdikleri üsluplarında ve sanatsal tavırlarında görülmektedir. Bu araştırmada yer verilen seramikler yalnızca fikir verici olması ve karşılaştırma yapılabilmesi amacıyla seçilmiş örneklerdir.

Konu ile ilgili çalışma ve yayınlar plastik sanatlar adına kısıtlıdır. Başbüyük, “Antik Dönem Seramiklerinde Gemiler” adlı tez çalışmasıyla, yalnızca arkeolojik örnekleri değerlendirmiştir (Bkz: Başbüyük, Ö. 2014). “Başlangıçtan XVII. Yüzyıl Sonuna Kadar Türk Denizcilik Tarihi” (Bkz: Bostan İ., Özbaran S., Editör, 2009) adlı eser de her ne kadar konu ile ilgili önemli bir eser olsa da ağırlıklı olarak gemicilik tarihine yer verilmiştir. Konu ile benzer diğer kaynaklar incelendiğinde, plastik eser olarak gemi biçimli seramiklerin ele alınarak değerlendirildiği eserlerin yeterli olmadığı görülmektedir. Bu nedenle gerçekleştirilen araştırmanın, geçmişle gelecek arasında bağ kurarak, ileride devam edecek çalışma ve araştırmalar için fikir verici olması amaçlanmıştır.

Şekil 1: **Kil tekne modeli**, Tsangli (Teselya) Yunanistan, Orta Neolitik Dönem M.Ö. 5300-4500 (Web 1)

Şekil 2: **Balık biçimli seramik tekne** (Tip I), Minos Uygarlığı, Palaikastro, Girit, M.Ö. 3000 (Web 2)

1. SERAMİK ÖRNEKLERLE GEMİLERİN KISA TARİHİ

Denizciliğin ilk öncülerinin Mezopotamya olduğu söylenebilir. Kesin olmamakla beraber, gemicilikle ilgili ilk örnekler Mısır uygarlığına aittir. Gemicilik Mısır'ın çağdaş Minos uygarlığında da (Girit Adası) paralel tarihlerde örnekler vermiştir. M.Ö. 1200 tarihlerinde Doğu Akdeniz'de yoğun bir denizcilik faaliyeti oluşmuş, gemicilik Mısır'dan Mezopotamya'ya yoluyla Anadolu'ya ulaşmıştır. Asur Ticaret kolonileri döneminde Kanış Karum'unda bulunan seramik örnekler gemiciliğe ait önemli veriler sunmaktadır (Başbüyük 2014: 7,23,27,31,32).

Şekil 3: **Seramik tekne modeli**, Mısır (bir çocuk mezarında bulunmuştur), Hanedan öncesi Dönem (M.Ö. 5300-300), 11 x 40,5 x 10,5 cm. (Web 3)

Saptayabildiğimiz kilden şekillendirilmiş en eski tekne modeli Orta Neolitik Dönemde, köşeli planları olan evlerin inşa edildiği (Rider 2014: 62) Tsangli yerleşiminde bulunmuştur (Şekil 1). M.Ö. 3500 yıllarında Mısır gemilerine ilk kez yelken eklenmiş olmalıdır (Başbüyük 2014: 24), M.Ö. 2000 yıllarında ise gemilere güverte eklenmiştir (Casson 2002: 11). Homeros'un İlliada ve Odysseia destanlarında yer alan gemiler, ayrıntıları ile tanımlanmıştır. Ayrıca Odysseia'da ticari gemi tiplerine ait bilgiler de yar almakta, bu gemilerin gövde ve yelken yapıları ile hareket kabiliyetleri anlatılmaktadır (Başbüyük 2014: 14,18).

Geç Tunç Çağı ile birlikte (M.Ö. 1600-1550) gelişen Akdeniz ve ada uygarlıkları (Kıbrıs, Minos) ticareti, seramik üretimi ve seramik gemi modelleri ile zengin örnekler şekillendirmişlerdir. Deniz halklarının merak duygusu ve ticaret arzuları, törensel özelliği olan seramiklerde farklı bir boyutta ele alınmıştır. Tüm bu gelişmeler ışığında biriken veriler yoğun bir kültür değişimi gerçekleştirmiştir.

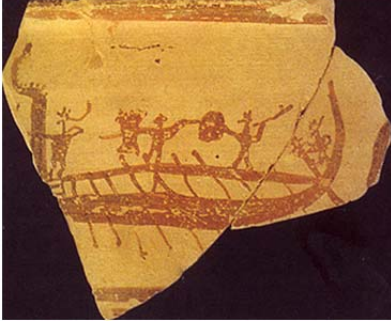
Şekil 4: **Tekne biçimli seramik kült kabı**, Kaniş Karumu, M.Ö. 19. yüzyıl. (Web 4)

Şekil 5: **Tekne biçimli seramik kült kabı**, Harappa, İndus Vadisi, M.Ö. 3. binyıl, 57x21 cm. (Web 5)

Sümerliler tarafından oluşturulan Anadolu, Mezopotamya, İndus Vadisi ticaret yolu, bölgeler arası kültür ve ticaret malzemelerinin yayılımını sağlamıştır (Web 6). Bu ticaretin

etkileri Kaniş ve Harappa'da bulunan seramik tekne modellerinin (Şekil 4 ve 5) benzerlikleriyle dikkat çekicidir. Her iki örnek de kült kabıdır, tekne içlerinde küçük bir tapınak yer alır ve içinde figürler bulunur. Teknelerin baş kısımları boynuzlu bir hayvana benzetilerek şekillendirilmişlerdir.

Şekil 6: **Miken savaş gemisi** (tip V) çizimi, Miken krater parçası, Kynos (Livanates), Yunanistan, M.Ö. 12. yüzyıl. (Web 7)

Şekil 7: **Ticari seramik gemi modeli**, Kazaphani (Kıbrıs), Geç Bronz Çağı, M.Ö.1350 ler. (Web 7)

Antalya Kaş kıyılarında bulunan M.Ö. 14. yüzyıla tarihlenen Uluburun batığı Myken gemiciliği için çok önemli bir örnektir. Şekil 7'deki örnek bu batığa benzemektedir. Gemiden ele geçirilen mühür betimlemeleri Ege'de büyük tek direkli yelkenlilerin kullanıldığını kanıtlamaktadır (Başbüyük 2014: 36,37). Troia'nın da dahil olduğu Batı Anadolu'nun M.Ö. 16. yüzyıldan itibaren Myken uygarlığının etkisi altına girdiği, kazılardan elde edilen seramik örneklerden anlaşılmaktadır.

Ağırlıklı olarak Akdeniz'in güneyinde, Anadolu'nun Akdeniz kıyılarında, Girit ve Doğu Kıbrıs'la (Web 10) deniz ticareti yapmış olan Finikeliler farklı tipte gemiler kullanmışlardır. Homeros ve Herodot gibi yazarlarca denizcilikleri tarafından övülen, iyi denizci ve tüccar bir kavim olan Finike uygarlığına ait seramik tekne biçimli örnekler çok kısıtlıdır. Genellikle Finike gemilerine ait sanatsal betimlemeler komşu uygarlıklar tarafından şekillendirilmişlerdir. Homeros'un bahsettiği kadırgaların benzeri örnekleri Geometrik Dönem (M.Ö. 850-700) vazo resimlerinde görebilmekteyiz (Casson 1995: 49).

İlginç bir örnek olarak değerlendirilebilecek diğer bir tekne türü ise çömlek teknedir. Nil deltasında ve Yunanlıların kullandığı bilinen bu türe dair bir örnek Geç Klasik döneme üretilmiş olan (M.Ö. 350) bir pelike yüzeyine Attik kırmızı figür tekniği ile betimlenmiştir. Ustası Eleusinian ressamıdır ve Herakles'in denizdeki yolculuğunu betimlemektedir (Web 11).

Şekil 8: **Finike seramik tekne modeli**, M.Ö. 6-4. yüzyıl, uzunluk 31,5 cm. (Web 8)

Şekil 9: **Siren Vazosu**, Siyah figürlü stamnos, Siren ressamı, Odesyus'un maceralarından bir sahne yer almaktadır. Geç Arkaik Dönem (M.Ö. 480-470) (Web 9)

Antik Yunan uygarlığında en dikkat çekici gemi tipi triremedir. Bu gemilerin üç sıralı kürekçi ve ayrıca yelken tarafından hareket etmesi sağlanırdı. İki sıralı gemiler ise Bireme olarak adlandırılır. Tek sıralı kürekçiye sahip olanları da vardır. Homeros'un Odysseia adlı eserinde (Şekil 9) geçen bir sahnenin betimlendiği siren vazosu yüzeyinde yer alan gemi tasarımı, hidrodinamik yapısı, hareket elemanları ve gemi ölçeği hakkında fikir vericidir.

"M.S. 2. yüzyıla ait Roma kabartmaları, 400 yıl önceki Hellenistik Dönem Yunan gemilerini ve daha önceki Klasik Dönem teknelerini oldukça hatasız bir şekilde resmetmektedir. Betimlemelerdeki bu değişmezlik gemilerde de büyük bir değişim olmadığını göstermektedir." (Başbüyük 2014: 19) Roma uygarlığına denizcilikle ilgili betimlemeler ağırlıklı olarak mozaik ve freskolarda görülmektedir.

Şekil 10: **Tekne biçimli seramik yağ kandili**, Roma dönemi, M.Ö. 2. yüzyıl. (Web 12)

Bizans İmparatorluğu'na ait gemilerle ilgili el yazması örneklerden biri Yunan ateşi kullanan bir dromon betimlemesi içermektedir. Kürek ve yelken gücü ile hareket ettiği belirtilen gemi ölçeği olasılıkla gerçeği yansıtmamaktadır. Bir tür kadirga olan dromonlar, Bizans donanmasında 5. ve 12. yüzyıllar arasında kullanılmışlardır. Tek sıra kürekçiye sahip

olanlar Galea olarak adlandırılmıştır. Bririme ve trireme olanları da vardır. Kürekçi sayısı 60-230 kişi ve fazlası olabilmektedir (Web 14).

Şekil 11: **Dromon betimlemesi**, Bizans M.S. 7. yüzyıl. (Web 13)

Çanakkale özelinde, Kazdağları verimli kereste kaynakları olmuştur. Gemicilikte antik dönemlerden itibaren hammadde kaynağı olarak, bu yörenin tercih edilir olduğu, limanları ve tersaneleri ile kesinleşmiştir. Anadolu'nun denizcilikle ilgili zenginliği, gemi imalatında kullanılan kereste temini, halat ve yelken bezi üretimi, tersaneler için uygun coğrafya, ithal ve ihraç malların dolaşımı, seyyahlar, tüccar kolonist yerleşimler, ithal ve ihraç malların dolaşımı, efsaneler gibi pek çok farklı konuda kendini göstermektedir.

Denizcilerin renkli ve tehlikelerle dolu yaşamının yanı sıra, deniz yolculuğunun ayrılıklar ve tehlikelerle dolu duygusal bir yanı da vardır. Gemi biçimli seramiklerin üretim sürecinde tüm bu verilerin, üretimi gerçekleştiren zanaatkâr ya da sanatçıların yaratıcılık ve hayal güçlerinin harmanlanmasıyla, çok zengin örneklerin üretilmiş olduğu tespit edilmiştir. Konu ile ilgili yapılan araştırmalarda, plastik eserler olarak nitelendirilebileceğimiz seramik örneklerin, birer belge niteliğinde oldukları da değerlendirilmelidir.

Şekil 12: **Graffiti**, Murat Hüdavendigar Camii, Assos, Çanakkale (Altier, S., 20)

Aktif olduğu dönemde işlek bir limanı bulunan antik Assos kentinde, camiye (Murat Hüdavendigar) dönüştürülmeden önce kilise olarak kullanılan yapının duvarında bazı gemi çizimleri yer almaktadır. Bu çizimler kimi zaman limanda gemisinin veya yelkeninin tamir olmasını bekleyen, ticaretin tamamlanmasını ya da sığındıkları limanda kötü hava şartlarının dinmesini bekleyen denizcilerin, buldukları yerleşimlere, farklı anlamda izler bıraktığının bir göstergesidir.

Gemi temasının geleneksel Çanakkale seramiklerinde kendine has bir üslupta üretilmiş olduğunu ve geçmişle gelecek arasında bağ kuran ilginç örnekler olarak, çağdaş seramikçilerden tasarımlarına ilham kaynağı oluşturduğunu söyleyebiliriz. Anadolu'da 17-20. yüzyıllar arası üretildiği saptanan geleneksel Çanakkale seramikleri kendine has biçimsel özellikleriyle, diğer yörelerde üretilen örneklerden farklıdır. Bu farklılık fonksiyonel gaz lambaları olarak üretilmiş barok gemilerde çok belirgin bir biçimde görülebilmektedir.

Şekil 14: **Gemi biçimli gaz lambası**, Çanakkale, 19. yy. sonu- 20. yy. başı, 63 cm. (Web 15)

2. ÇAĞDAŞ ÖRNEKLER

Gemi teması Türk ve yabancı seramikçiler tarafından kullanılan ve sevilen bir konudur. Özellikle yurtdışında sanatsal çalışmalar sürdüren seramikçilerin sayısı bir hayli fazladır. Denizle bağlantısı olan toplumlar için deniz yolculukları yaşamın kaçınılmaz bir

parçasıdır. Seramiğin yanı sıra sanatın farklı alanlarında da denizcilik ve gemi ile ilgili temalar sanat tarihinde önemli bir yer tutmaktadır. Bu araştırmada fikir verici olması adına yalnızca seramik örnekler seçilerek ele alınmaya çalışılmıştır.

Şekil 15: Mary Fischer (Web 16)

Şekil 16: "Sessizlik" Yeo Byong-uk, 2015 (web 17)

Her seramikçi farklı bir şekillendirme yöntemi kullanıp, tasarımlarını harmanladıkları hayal güçleri ile birleştirerek özgüm yapıtlar ortaya koymaktadırlar.

Şekil 17: "Kuş Tekne 2" Mary E. Donahue, 2012, kâğıt seramik, dumanlı pişirim ve isleme. (Web 18)

Şekil 18: "Giderken" Cathy Rose, porselen heykel, 2017, 32,5x 75x15 cm. (Web 19)

Sanatçıların konu seçimleri değişkenlikler göstermektedir. Kimi zaman kavramsal bir konu esin kaynağı olabilirken kimi zaman da mitolojik kaynaklar kullanılabilir.

Şekil 19: "Kuşlu Tekne" Marian Haigh, pekişmiş çini, odun pişirim. (Web 20)

Şekil 20: "Çocuklara Dua Edenler" Debra Fritts, 20 x 8 x 30, pekişmiş çini, çoklu pişirim. (Web 21)

Farklı pişirim tekniklerinin uygulandığı çağdaş tekneler, teknolojiye paralel olarak gelişkin fırınlarda yüksek ısılarla gerçekleştirilebilmektedir.

Şekil 21: "Adrift" Gudrun Klix, akçini, 2004, G=35 cm. (Web 22)

Şekil 22: "Ark" Stig Lindberg, 1960 (Web 23)

Doku, yüzey organizasyonunda genellikle önemli bir tasarım unsuru olabildiği gibi, kimi çalışmalarda sadeliğin ön planda olduğu görülebilmektedir. Böylelikle izleyicinin esas algısı form üzerinde yoğunlaşabilmektedir.

Şekil 23: "Marcel Duchamp ve Man Ray akıntıya karşı yelken açarken" Jon Gariepy, 60 cm. (detayı ile birlikte) (Web 24)

Şekil 24: "Tirreme" İrfan Aydın, Poseidon serisi, 2012, porselen, (Web 25)

Şekil 25: "Nuh'un Gemisi" Fatih Karagül, 2006, u:44 cm., Şamotlu çamur üzerine kurşunlu metalik sır, 1040 °C oksidan raku pişirim. (Fatih Karagül arşivi)

Şekil 26: "Trieme" Fatih Karagül, 2010, u:67 cm., Şamotlu çamur üzerine bakırlı alkali sır, 1040 °C oksidan pişirim. (Fatih Karagül arşivi)

SONUÇ

Seramik malzemenin kalıcılığı nedeniyle yıllara meydan okuyan yapısı, geçmişle günümüz arasında bir köprü oluşturarak, seramik malzeme ile üretilmiş olan tekne veya gemi heykelleri hakkında bizlere bilgiler aktarmaktadırlar. Bu eserlerin incelenmesi vasıtasıyla, gemicilik tarihinin geçmişini öğrenebildiğimiz gibi, ilerleyen zamana paralel teknolojinin gelişimini de görebilmekteyiz. Yansıtıldıkları döneme ait olan toplumların yaşayış ve davranış biçimleri, ticari ve sosyal hayatları hakkında bilgiler edinebildiğimiz bu eserler, aynı zamanda barındırdıkları ve bizlere aktardıklarıyla birer zaman kapsülüdürler.

Tüm bunların yanı sıra, değinmeye çalıştığımız örnekler, aynı zamanda seramik sanatının geçmişine dair bilgiler de sunmaktadır. Üreticilerin gerçeği yansıtmadaki başarısı yada kendilerince ekledikleri unsurlar, kimi zaman da sadeleştirdikleri detaylar, örnekler arasında zenginlikler yaratmıştır. Çağlar boyunca farklı coğrafya ve uygarlıklara ait örnekler incelendiğinde kendilerine has geliştirdikleri şekillendirme teknikleri, çamur ve sır yapıları, pişirim yöntemleri gibi detaylarla geniş bir zenginlik oluşturdukları görülmektedir.

Günümüze ait çağdaş örnekleri şekillendiren sanatçıların yapıtları incelendiğinde, her şeyden önce kişisel tavır ve estetik kaygıların ön planda olduğu görülebilmektedir. Biçim ise bu iki değerle dengeli bir şekilde birleştiğinde, sanatçının aktarmak istedikleri başarıyla gerçekleşmiş olacaktır. Bu noktada biçim ve fikir tasarımının uyumlu birlikteliği önem kazanmaktadır. Bununla beraber, tasarımların ardında yatan küçük detaylar, aslında tasarımların hikayelere boğularak, gerçeklikten tamamen kopuk olmadıklarını da bizlere hissettirir. Eserlerin pek çoğunun arka planında, geçmişe dair verilerin barınmakta olduğunu gören gözlerle bakarsak hissedebiliriz.

KAYNAKÇA

- ALTIER, S. (2016), Çanakkale ve Çevresindeki Bazı Türk Dönemi Yapılarında Görülen Denizcilikle İlgili Kazıma (Grafiti) Tasvirler, Çanakkale Araştırmaları Türk Yıllığı, Sayı:21
- BAŞIBÜYÜK, Ö. (2014), Antik Dönem Seramiklerinde Gemiler, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Ana Bilim Dalı, (Yayımlanmamış Y. Lisans Tezi), Aydın
- BOSTAN İ., ÖZBARAN S., (Editör) (2009), Başlangıçtan XVII. Yüzyıl Sonuna Kadar Türk Denizcilik Tarihi, Boyut Yayıncılık, İstanbul
- CASSON, L., (1995), Ships and Seamanship in the Ancient World, Johns Hopkins Üniversitesi yayını
- CASSON, L., (2002), Antik Çağ'da Denizcilik ve Gemiler (1. Basım), Homer Kitapevi, İstanbul
- RIDER, B.C. (2014), The Greek House, Cambridge Üniversitesi yayını

İnternet

- Web 1: <http://www.ime.gr/chronos/01/en/nl/economy/index.html>
- Web 2: <http://maritimehistorypodcast.com/ep-012-minoan-thalassocracy/>
- Web 3: <http://magart.rochester.edu/OBJ6167?sid=10240&x=230159>
- Web 4: <https://www.garenta.com.tr/blog/gunubirlik-tarih-gezisi-kayseriden-kultepe-antik-kentine-yolculuk/>
- Web 5: <http://www.ancient-origins.net/ancient-places-asia/lady-spiked-throne-and-her-mysterious-entourage-002216>
- Web 6: <http://factsanddetails.com/asian/cat62/sub406/item2575.html>
- Web 7: <http://www.salimbeti.com/micenei/ships.htm>
- Web 8: <http://www.archaeological-center.com/en/auctions/45-353>
- Web9: http://www.britishmuseum.org/research/collection_online/collection_object_details/collection_image_gallery.aspx?partid=1&assetid=478976001&objectid=399666
- Web 10: <https://www.ancient.eu/article/881/trade-in-the-phoenician-world/>
- Web 11: <http://yenikapibatiklari.com/batiklar/eski-cagda-gemi-yapimi>
- Web 12: <http://images.metmuseum.org/CRDImages/gr/original/DP121793.jpg>
- Web 13: <https://www.britannica.com/technology/Greek-fire>
- Web14: <https://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:7jPjTHsokkcJ:https://tr.wikipedia.org/wiki/Dromon+&cd=5&hl=tr&ct=clnk&gl=tr>
- Web 15: http://seramik.kaleicimuzesi.com/seramik_tr.php?sid=97&page=14
- Web 16: <http://www.18handsgallery.com/bios/maryF.html>
- Web 17: <http://www.yufuku.net/artists/yeo-byong-uk>
- Web 18: http://www.studiopottery.co.uk/images/Mary_E_Donahue/10153
- Web 19: <https://www.cathyrose.com/gallery-cathy-rose-art/>
- Web 20: <http://www.marianhaigh.com/gallery-sculpture.html>
- Web21: http://www.lacostegallery.com/dynamic/artwork_display.asp?ArtworkID=2201&ExhibitID=117

JOURNAL OF AWARENESS

Web 22: <http://www.accessceramics.org/image/2043/>

Web 23: https://www.1stdibs.com/furniture/decorative-objects/sculptures/ark-important-ceramic-sculpture-stig-lindberg/id-f_103967/

Web 24: <http://www.jongariepy.com/boats/html/duchamp.html>

Web 25: <https://tr.pinterest.com/pin/125256433365926191/>